

שובו של קיפודן הנמלים

האם יונק מוזר שנחשב למין

ד"ר כריסטופר הלגן, פנים מול פנים עם קיפודן נמלים חוטמני בגיניאה החדשה. Photo by: Tim Laman

ובאדמות המרעה של גיניאה החדשה. רכייתם ייחודית מאד: הנקבות מטילות ביצה היישר לכיס - קפל עור שעיר - שם היא כוקעת כעבור 10 ימים.

קיפודן הנמלים החרטומני המערבי חי בעבר באוסטרליה אך נחשב למין שנכחד כבר לפני אלפי שנים. לאחרונה מצאו מדענים ממכון הסמיתסוניאן עדויות המעלות את האפשרות שלא רק שחיות אלה שרדו ביבשת זמן רב מן המשוער, אלא שייתכן כי הן עדיין מצויות בחלקים מסוימים של היבשת. הממצאים התפרסמו בכתב העת המדעי ZooKeys.

אי אחד - שתי מדינות

האי המכונה גיניאה החדשה שוכן מצפון לאוסטרליה והיה בעבר מחובר ליבשת עד שמיצר טורס הוצף על ידי האוקיינוס. האי מחולק לשני חלקים שונים, החלק המערבי משתייך לאינדונזיה ומכונה פפואה המערבית, ואילו החלק המזרחי מהווה מדינה בפני עצמה הנקראת פפואה גיניאה החדשה. קיפודן הנמלים החרטומני המערבי נחשב לחיה בסכנת הכחדה וכיום ניתן למצוא רק בחלקים האינדונזיים של גיניאה החדשה. מאובנים שנמצאו באוסטרליה מתקופת הפליסטוקן שהשתיימה לפני כ-12,000 שנים, מעידים כי

חיה זו נכחדה ביבשת לפני עשרות אלפי שנים. מלבד המאובנים, ציורי סלע עתיקים שנוצרו בידי אבוריגיניים* מאמתים גם הם את הימצאות הקיפודן ביבשת.

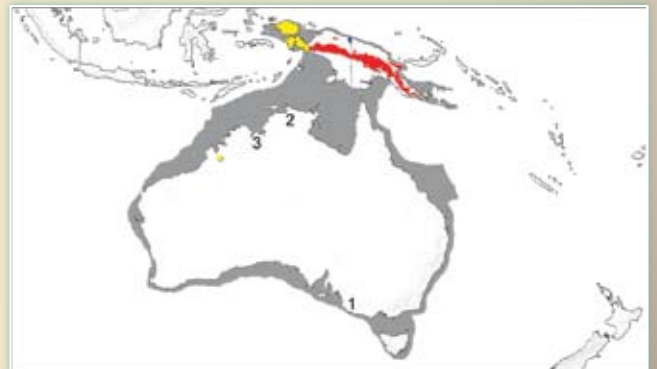
אורלי פייטר

ה שם 'קיפודן נמלים חרטומני מערבי' (*Zaglossus bruijnii*) שייך לאחד מחמשת היונקים הבודדים בעולם המטילים ביצים ומשתייכים לסדרה פרימיטיבית ומוזרה המכונה בעלי ביב. המשותף לכולם הוא פתח הביב - חלל משותף למוצא צינורות העיכול, השתן והטלת הביצים. אף שמדובר ביונקים, הנקבות מטילות ביצים שעליהן הן דוגרות. הצאצאים שבוקעים מלקקים חלב המופרש מנקבים על גחונה של האם. מוזר כבר אמרנו?

חבר אחר בסדרה, שהפך ברבות הימים ליסלבריטי בעולם החי, הוא הברווזן (פליטיפוס)

- מין וסוג יחיד במשפחת הברווזנים. לצידו בסדרה מתקיימים 4 מינים המשתייכים למשפחת הקיפודניים הנפוצים באוסטרליה וגיניאה החדשה. קיפודן הנמלים האוסטרלי (*Tachyglossus aculeatus*) הוא סוג ומין בפני עצמו, וקיפודן הנמלים החרטומני שנחלק ל-3 מינים - המערבי, המזרחי, וזה הקרוי על שמו של סר דייוויד אטינבורו - חוקר טבע בריטי ידוע.

חיות הביב מתרכזות באזורים מסוימים בעולם. כך למשל, את הברווזן ניתן למצוא רק במזרח אוסטרליה, את קיפודן הנמלים האוסטרלי ניתן למצוא בכל רחבי היבשת וגיניאה החדשה, ואת שלושת מיני קיפודן הנמלים החרטומני ניתן למצוא רק בגיניאה החדשה. סוג זה עשוי להגיע לפעמיים גודלו של קיפודן נמלים אוסטרלי, המכוסה בשיער חום-שחור גס ובקוצים. הללו נעזרים בחרטומם הארוך והצינורי לנבירה אחר חסרי-חוליות ביערות

המפה מדגישה בקו מתאר אפור את שטחה של יבשת אוסטרליה הגדולה שכונתה סאהול, שכללה את אוסטרליה, טסמניה וגיניאה החדשה. מעליה ממוקמת התפוצה המזרחית של 3 מיני קיפודן הנמלים החרטומני: המזרחי (באדום), המערבי (בצהוב) ועל שם אטינבורו (יהלום כחול)

החרטומני

שנכחד עדיין חי בערבות אוסטרליה?

הדגימה שנמצאה בקימברלי: במבט מלמעלה, למטה, מצד ימין ומצד שמאל. ניתן להבחין בתניות המקוריות שהצמיד ג'ון טאני

כפריים, ציפורים ויונקים (שחלקם היו חדשים למדע באותם ימים), מעולם לא פורסם כל תיעוד של האוסף. ב-1939, לאחר מותו של רוטשילד, הועבר האוסף, שכלל את דגימת קיפודן הנמלים החרטומני המערבי, למוזיאון ההיסטוריה של הטבע. מאז עברו כשבעים שנה עד שהחוקר הלגן ביקר במוזיאון ונתקל בדגימה שאליה היה מוצמד התיג המקורי של טאני. דגימה זו קוראת תיגר על אזורי תפוצת החיה עד המאה ה-20, ואף מעלה אפשרות לגבי מקומות מסוימים באוסטרליה שבהם ייתכן שהיא עדיין קיימת. התגלית עוררה תגובות נלהבות שהחלו להצטבר במהירות. כך למשל זו של פרופ' טים פלאנרי מאוני' מקווארי בסידני, שטוען שגילוי בעל החיים במאה הקודמת באוסטרליה הוא לא פחות ממדהים. לדבריו, התגלית רק מבליטה את חשיבותם של אוספי מוזיאונים ועל כך שעדיין יש מה ללמוד על ממלכת החי האוסטרלית.

הצעד הבא הוא הוצאת משלחת מדעית שתחפש את חיית הביב המיוחדת. לשם כך יהיה על הלגן ועמיתיו לחפש את בתי הגידול המתאימים. הלגן יתבסס על היכרותו עם המינים החיים בגניאה החדשה ועם הרגלי חייהם ועל ראיונות שהוא רוצה לקיים עם מומחים לממלכת החי והצומח האופיינית לאזור הצפוני של אוסטרליה. כמו כן, הוא מבקש לאסוף עדויות על בעל החיים מתוך סיפורים ואגדות של קהילות האבוריגינים המועברים בעל פה מדור לדור. "אנו מקווים", הוא הלגן, "שאי שם באוסטרליה, נקבת קיפודן נמלים חרטומני עדיין מטילה את ביציה".

* תושביה המקוריים של אוסטרליה שלפי מחקרים הגיעו מדרום מזרח אסיה לאוסטרליה לפני 40,000 שנים.

<http://www.pensoft.net/journals/zookeys/article/3774/twentieth-century-occurrence-of-the-long-beaked-echidna-zaglossus-bruijnii-in-the-kimberley-region-of-australia>

צילום ציור סלע אבוריגיני של קיפודן נמלים חרטומני
Photograph by G. Chaloupka

כיוון השעון: אספן היסטוריית הטבע האוסטרלי ג'ון טאני (1871-1929), אולדפילד תומאס (מייקל רוג'רס) שעסק במיין יונקים במוזיאון ההיסטוריה של הטבע בלונדון ובחן את הדגימה של טאני (1858-1929), לורד ליונל רוטשילד (1868-1937)

Credit: Tunney portrait courtesy of the Western Australian Museum, Perth; Rothschild and Thomas portraits courtesy of the Natural History

עדויות ישנות חדשות ממוזיאון רוטשילד

עד לעת האחרונה לא נמצאה כל עדות מודרנית לחיה זו. כל זה השתנה כשדגימה מוזרה שאוחסנה בארונות באוספים של מוזיאון ההיסטוריה של הטבע בלונדון ולא תועדה מעולם, נבחנה בדקדקנות. כפי שמתאר דייר כריסטופר הלגן, מדען מהמוזיאון הלאומי להיסטוריה של הטבע בסמייתסוביאן, כותב המאמר, והראשון שעמד על טיבה של הדגימה: "לעיתים, בזמן שאני עובד במוזיאונים, אני מוצא דגימות שלא תועדו. מבחינות רבות מציאת דגימה מעין זו, של חיה כה מיוחדת, בעלת תיעוד כה ברור ממקום כל כך לא צפוי, יכולה לרגש ביותר". בדיקה חוזרת של הדגימה בלונדון חשפה שהמין התרבה באוסטרליה לפחות עד תחילת המאה ה-20.

- קיפודן נמלים אוסטרלי

הדגימה נאספה מאזור קימברלי שבאוסטרליה המערבית על ידי חוקר הטבע ג'ון טאני ב-1901 כחלק ממסע ליצירת אוסף עבור מוזיאון פרטי של לורד ליונל רוטשילד באנגליה. אף שהמסע העלה שלל רב שכלל דגימות רבות של